

*М.М. Кулинич***НЕКРОЛОГИ**

(За матеріалами часопису «Вістник для русинів
Австрійської держави» 1850 – 1866 років)

За період від 1850 до 1866 р. у «Вістнику» опубліковано більше 40 некрологів. За жанровими ознаками вони близькі до нарисів про окремих діячів чи просто людей, які заслужили пошану громади. Наприклад, 29 квітня 1863 р. упокоївся, – повідомив «Вістник», – «Єго превосходительство преосвященний наш Архиепископ митрополит Кир Григорій барон Яхимович. доктор богословія. любомудрія і свободних іскуств, командор високого цісарського ордена Леопольда» Єго Апостольського величества дійствительний тайний совітник, член Палати Панів Верховного Совіту і пр. і пр. (...) Тяжкий удар для Галицької Русі вообщє, а для руського кліру, для вдовиць і сиріт по священниках наших і для учащоїся молодіжі в особенності; всім бо тим був наш Преславний покійник правдивим отцем і таким благоносним покровителем, якого в тім засягу рідко коли століття огладають» [1].

Некролог – це передовсім документальний нарис про життя й діяльність людини у зв'язку з її смертю, інколи в роковини її смерті. Коли втрата блаженної пам'яті особи викликала загальнонаціональну жалобу, некролог вносився у часописі на першу сторінку й друкувався спеціальним шрифтом.

Перший некролог у «Вістнику» опублікував Василь Зборівський (Юліан Вислобоцький) у 1850 р. під назвою «Цвітки воспоминанія на гроб преосвященного кир Якова Геровського, св. богословія доктора, крилошанина перемишльського, професора і бувшого ректора всеучилища Львівського, умершого дня 24 серпня (5вересня) 1850» [2].

В. Зборівський був автором більшості некрологів, які публікувалися в часописі. Саме за його пропозицією тут було запроваджено рубрику «Надгробное воспоминаніє». Він закликав читачів і дописувачів надсилати до редакції некрологи, як це водиться у громадян цивілізованої Європи.

У вищезгаданому першому некролозі наявні всі характерні прикмети структури тексту некрологів, написаних пізніше В. Зборівським та іншими авторами й опублікованими у «Вістнику»: розгорнений заголовок, до якого входять найважливіші дані про покійника, характеристика особи покійного та його заслуг у церковно-суспільній діяльності, стислий виклад життєпису. У текст некролога вкраплено лірично-скорбний мотив. Особливо жалісливо звучить мотив у некролозі про молоду людину. Саме таким прощався зі сві-

том у Львові Михаїло Осадца, священник греко-католицької Львівської архієпархії, викладач Академічної гімназії, доктор філософії. «Галицька Русь, – читаємо у «Вістнику», – утратила в нім свого вірного сина і найревнішого поборника на полі народного просвіщення. (...) Небіжчик, маючи іно 29, літ був у самім цвіті свого життя і міг у зачатім стремлінню до високого совершенства довести. (...) М. Осадца ревню працював у двох комісіях укладання підручників для шкіл головних і гімназіяльних, причинився много к розвитку народного языка і в своїй «Граматиці» узгледнив не іно галицькоє, но також і українськоє наріччя [3].

Більшість осіб, про яких написані некрологи, – це видатні діячі Церкви, але церковна діяльність у них була невід'ємною від праці на ниві національної освіти, національного письменства й культури взагалі. Про такого відомого організатора, благодійника і мецената написав некролог Йосиф Левицький: «Широко розрослася «Цвітка воспоминанія на гріб давно умершого» перемишльського крилошанина Івана Лаврівського, який зібрав величезну бібліотеку (14 тисяч 139 книг), фонд, «которим не лише єпархії Перемишльській, да і всьому чоловіцеству неізчисленний хлсен приніс...» [4].

Теодор (Богдан) Лисяк присвятив некролог парохові села Карів Матвієві Хомицькому. М. Хомицький – теж автор творів «у книжно-руськїм язичі», він «співак руських сердечних думок». «Він то первий попробувад бра-тей своїх, (...) з ним воскресло руськоє життє над Солокією» [5].

Великий за обсягом і значний своєю змістовністю некролог присвячений сільському війтові Ігнатієві Горечко. Ми не знаємо прізвища автора, але, без сумніву, він досконало знав, про кого пише, глибоко проникнув у можливість первинної ланки світської владної структури і як вона позначається на соціальному обличчі сільської громади. У селі Селиськах коло Перемишля війт Ігнатій Горечко не був такий, як інші: він – «чоловік простий, но ретельний, учтивий, а щонайбільше – тверезий селянин, з розумом практичним і зо сильною волею» [6]. Автор описав, як самотужки цей війт мусив урядувати. Охоче радився з людьми, зокрема з душпастирем. Побудував у селі школу й вистарався їй матеріальне забезпечення. Сам умів читати й писати, розумів значення освіти, дбав про сільську дітвору. За свої кошти звіз матеріал і розпочав будову церкви, що завершили односельчани вже по його смерті. Сам добрий господар, І. Горечко дбайливо й уміло організовував селян, особливо в жнива та молотьбу. «І воистину, всі 'го почитали і любили, як отця, всі 'му повинувалися, як добродієві свому, бо всі знали, що він нічиєї не жада: кривди, іно що чинить, то чинить для їх гаразду» [7].

Про світських діячів у «Вістнику» написано всього шість некрологів. Це про діяча львівського магістрату Івана Зарницького, великодушного «бла-

годителя руського юнацтва», про Михайла Турянського, який «був русин з діда-прадіда, правник, посідатель двох кам'яниць у Львові, (...) записав цілос своє імініє в ціні до 10.000 зол. м. к. на воспитання убогих сиріт руських, іменно на наших бурсаків» [8]. Так, серед русинів бували окремі маєтні люди, які непохитно трималися своєї віри й обряду, ревно сприяли піднесенню автохтонної в Галичині національності. Такі шляхетні риси характеру змальовано і в некролозі про доктора прав, колишнього краєвого адвоката Михаїла Лешковича Бачинського [9].

Характерно, що в некрологах відображено постаті осіб діяльних і на подив оптимістичних. Таким був і львів'янин Валеріян Хомицький, «многозаслужений ділатель народності руської». За словами некролога, він від 1848 р. був членом майже всіх товариств і народних інституцій, «які лиш в пользу нашої Русі существовали або возникали...» [10].

Поетика фактів – ось найважливіша художність некрологів. Таким є некролог «Надробное воспоминаніє: Кирил Блонський, грек.-кат. приходник в Прістині» [11]. Службових обов'язків у К. Блонського було безліч, але він знаходив час і силу працювати для рідної словесності. «...Він написав нісколько переводів і подражаній з німецьких поетів, перевів також нікоторіє з од Горациєвих на рідний (язик), которіє сочиненія остаються в рукописі. Він зібрав значительное колічество слів із уст народу, желая сочинити «Руський словарь» [12]. Зібрав народні пісні й передав їх Вацлаву з Олеська, а також записи народних пісень передавав львівським, видавцям. У своїх приходах заводив школи, уклав «Читанку» для шкіл нормальних, яка була видана 1848 р., і до 1852 вживалася в школах» [13].

У некролозі, присвяченому Іванові Могильницькому, який упокоївся 17.IX.1859 р. в Угневі, описано його освітню діяльність і творчий здобуток. Заслуги І. Могильницького неприминальні. «Плаче за ним позісталая вдова старенька, сумно споминають всі сусіди і други, а за ним ридає і наша Руська Матір, понеже знов один із вірних її синів вступив у сирую могилу» [14].

11 червня (30 травня) упокоївся у Відні парох при храмі св. Варвари, ректор тамтешньої греко-католицької семінарії, консисторський совітник Николай Нодь [15]. Докладну інформацію про життєпис Николая Нодя подала у «Вістнику» Марія Повч [16]. «Посмертнеє воспоминаніє» написав Василь Зборівський, в якому автор окреслив ліричний портрет Праведника з великої літери. Ось його уривок як довершений зразок поховальної промови: «Ми були-сьмо свідками первого возшествія того Праведника в храм св. Варвари, свідками премногих його заслуг о церков сію, о народ руський і румунський, і молодіж із семи епархій, йому ввірену, свідками його вірцевого богобоязливого життя і свідками послідного внесення дражайшого тіла

його в храм, котрому він так ревно й вірно-преданно служив. Тут проливали парохіяни і питомці семінарії гіркі сльози, понеже прийшло розставатися з дражайшим душпастирем, незрівняним настоятелем, премилим, сердечнішим приятелем, мужем рідкої доброти і непорочного серця» [17].

Так само сердечно-ліричний, але не менш патріотичний некролог написав про видатного сина Закарпаття Олександра Духновича Михайл Бескид [18]. «Печальную вість засилаю вам: ото дня 17 (29) марта 11 часу вночі наш любимий Александер Духнович, крилошанин Пряшівської епархії, після семи місяців проведених на одрі в недузї, зовомій водянка, скінчив теченіє жизнї своєї. Утрату сего великого мужа і покровителя угорської Русї кожний ревний русин чувствує. В нім бо возникло світло, которое дремлющих русинів із тяжкого сну пробудило до нового життя, к ділу народного просвіщенія. Він був муж великий і достойний нині всеобщого жалю. Він був любителем свого народу, для которого токмо жив, терпів, трудився і жертвував. І безсомнительно ісповниться то, що він співав у народній пісні, ним сочиненій:

Тото тобі, о роде мій,
Кленуся живим Богом,
За печальний труд і любов
Повинуюся довгом.

І воістину, він довг свій віддав Роду своєму з лихвою. Він бо великую участь імів в осуществленні здішнього заведенія св. Іоана Хрестителя. Сім'я, засіяноє ним, принесло плід. І когда вже успіху сему радуватись можна було, нещадная смерть вирвала його із-между нас. Вирвала старого Сокола – вирвала! – но лишила за собою мужей, которі йому подражательно о просвіщенні народу старатися будуть, і стараються.

Славного покійника приготував на смерть його преосвященство возлюбленіший наш єпископ Кир Йосиф. Похорон відбудеться 2 цвітня. Він умер!!! Смерті віддав смертноє, Божіє – Богу. Розстався з нами, но лишив здісь жизнь дорогу, бо дух його буді від роду і в рід. Блаженний покой і вічная Єму пам'ять!!!» [19].

У кількох некрологах ідеться про плідні міжнаціональні відносини. Так, 14 січня 1866 р. помер директор Перемишльської гімназії Фома Кунцек – чех за національністю, родом з Морави. 35 років перед тим він прибув до Галичини, вчителював у Львові, згодом зайняв посаду управителя гімназії в Перемишлі, де заслужив щиру шану в місцевого громадянства. У некролозі мовиться про нього: «Без розличія народності, обряду і языка обнімав він весь цвіт молодіжі і племєнів ревністю своєю, аби той цвіт розвинути природно і зділати його полезнішим для отечества» [20]. На похороні один обдарований його учень виголосив вірш «Слези горесті на гробі незабвенного отця і покровителя молодіжі».

Приятелювання і співпрацю з чеськими діячами, розгорнені «Руською Трійцею», підхопило наступне покоління. У «Вістнику» ця тема виявилась багатьма пам'ятними сторінками. Зворушливий некролог помістив часопис у зв'язку з кончиною у Відні Й. П. Шафарика: «Дня 9 липця відбулося в здішній Євангеличеській Церкві поминальне богослуження за душу усопшого раба Йосифа-Павла Шафарика, мужа в цілім світі ученістю і чоловіколюбієм прославленого» [21]. Докладно описано поховальне дійство. «Суперінтендант проф. Козматій священодійствовав, а йому в одвіт проспівали хори нісколько жалобних чеських пісень, а по греч. обряді – «Святий Боже!», «Вічная пам'ять» і «Зі сьятими упокой». (...) Потім виступив г. Козматій і промовив так торжественно й умильно, що всі слухателі тронуті були до сліз. «Річ говорена була чеським язиком, но новим, благозвучним словацьким виговором». Описав, як він (Шафарик), «родившися в маленькім словацькім селі Кобелярові із родителя протестантського проповідника, стався істинним слов'янським учителем і пророком, обнявши умом і серцем своїм всі бувші і живучі слов'янські племена, розсіваючи світло mezi 70-мільоновоїм народом». (...)

«Покійник не знав роздора і ненависті племінної, він зарівно служив православним сербам в Новім Саді яко директор гімназії, якоже і своїм єдиновірцям в Угорщині или католикам у Празі, не убігаючися за багатствами і достоїнствами, не зважаючи на ворогів і противників, ішов він своїм путем, путем правди і віри, і істинного страху Божія.

Шафарик правдо- і чоловіколюбієм своїм стався учителем слов'янського народу і показав йому дорогу правди і страху Божія! Вспом'янув г. Козматій также і о нинішніх смутних обставностях, де так много являється перекинчиків-ренегатів, цураючихся свого матірнього язика і народу! І сказав, що сі неправедники не возьмуть благословення Божія, бо путь їх єсть лож і зависть» [23].

Узимку 1862 р. «Вістник» подав скорбну вість про кончину славетної письменниці. «Недавно умерла в Чехах славна писательница Божена Німцова. Родом з Відня. 1823 року. Виховалася вона в Чехах і полюбила сей край так, що, вийшовши заміж, посвятила життя своє чеській літературі, котору многими превосходними повістями і поезіями збагатила. Її сиинення були не тільки в чехів чрезвичайно популярними, но діждалися також кількох переводів на чужі язики» [23].

Тепло пом'януто у «Вістнику» прихильників українства польських історика Йоахима Лелевеля [24] і літератора Михайла Грабського [25]. Не обійдено й німців. Описуючи прощання покійного Гумбольдта Александра-Фрідріха-Вільгельма (1769 – 1859), дописувач спостеріг дуже багато подробиць. «Славний учений Александр Гумбольдт, доживший 90 літ свого життя, упокоївся 6 мая в Берліні. (...) До останнього віддиху був притомний. В

останні години не міг устами говорити, але тим виразніше промовляло його чисте лагідне око» [26]. Риси обличчя не змінилися по смерті. Тіло його поставлено в робочім кабінеті в бібліотеці «посеред книжок, письм і образів, посеред цвітів і зелених рослин, котрих він був за життя великим любителем» [27].

Похорон відбувся 11 травня 1859 р. «Всі сословія Берліна від королівської родини до бідного мішанина, всі чужостранні гості і дипломати учасували в торжественнім опроводі, і тіло відвезено до міста Тегель, де воно в родиннім гробі при попелі не менш славного брата Вільгельма Гумбольдта спочивати буде» [28].

Свій огляд завершимо некрологом про всесвітньовідомого англійського політика і державного діяча лорда Пальмерстона Генрі-Джон-Темпл. Підавстрійські русини в 50 – 60-х роках ХІХ ст. долучилися до активної громадсько-політичної діяльності, що вторгалася в національне життя й соціальні проблеми. Певна річ, така особистість, як лорд Пальмертон, уже роками фігурувала в часописах, у т. ч. й у «Вістнику», тож відгукнутися на смерть англійського лідера редакція вважала цілком резонно. Автор некролога подав біографічні дані про нього, стисло схарактеризував політичний портрет Генрі Пальмерстона, який 60 років присвятив «публічній службі». З погляду дописувача, політичний діяч мусить мати талант консолідувати сили нації, а таким обдаруванням досконало володів покійник. «Вправді, суть голоси і противні, которі утверджують: Пальмерстон тільки позірно рядив, а в річі самій він поведувався золі народу англійського, і прото здавалося, що нарід приймає його слова за оракул, а тим часом він був відгомоном народу самого. Но як-будь він умів застосуватися до народу, завсігди нарід оставався при нім, а се дар великий: відгадати, чого нарід хоче» [29].

У цю добу політичні діячі півавстрійських русичів мусили пізнати, не тільки чого хоче їхній нарід, а й на що він спроможний, рівно ж мусили осягнути мистецтво формувати прагнення народу. У цьому напрямку в міру сил працювала редакція «Вістника», а публікація некрологів сприяла піднесенню громадянської свідомості.

1. Вістник. Ч. 30. 20 цвітня (2 мая) 1863. С. 117. 2. Вістник. Ч. 87. 2 (14) вересня 1850. С. 345. 3. Вістник. Ч. 27. 10 (22) цвітня 1865. С. 105. 4. Вістник. Ч. 21. 12 (24) марта 1852. С. 82. 5. Вістник. Ч. 85. 1 (13) новембрія 1852. С. 338. 6. Вістник. Ч. 14. 18 лютого (2 марта) 1859. С. 55. 7. Там само. 8. Вістник. Ч. 20. 17 (29) марта 1856. С. 78. 9. Вістник. Ч. 24. 27 березня (8 цвітня) 1865. С. 93. 10. Вістник. Ч. 89. (17) 29 листопада 1865. С. 355. 11. Вістник. Ч. 75. 27 сент. (9 окт.) 1852. С. 298 – 299. 12. Там само. 13. Там само. С. 299. 14. Вістник. Ч. 72. 19 вересня (1 жовтня) 1859. С. 286. 15. Вістник. Ч. 55. 12 червня (31 мая) 1862. С. 220. 16. Вістник. Ч. 60. 26 (14) червця 1862. С. 238 – 239. 17, 18, 19. Вістник. Ч. 56. 14 (2) червця 1862. С. 221. 20. Вістник. Ч. 23. (24 березня) 5 цвітня 1865. С. 91 – 92. 21. Вістник. Ч. 2. 27 (15) січня 1866. С. 6. 22. Там само. 23. Вістник. Ч. 11. 15 (3) лютого 1862. С. 42. 24. Вістник. Ч. 66. 13 (1) липця 1861. С. 255. 25. Вістник. Ч. 98. 30 (18) грудня 1863. С. 391. 26, 27, 28. Вістник. Ч. 34. 6 (18) мая 1859. С. 134. 29. Вістник. Ч. 82. (23 жовтня) 4 листопада 1865. С. 325.